

RAPORTAREA FINANCIARĂ, ÎNTRE BUN SIMȚ ȘI NORMARE JURIDICĂ

VASILE IUGA

Country Managing Partner, PwC România

Abstract:

The present essay outlines the defining features of the capitalist system, the evolution of the Western political models during history and the way these have reflected in the business and financial reporting models. The differences between the Anglo-Saxon business model and the continental model are detailed, the advantages and disadvantages of both models being briefly assessed. The article presents the realities that lead to the foundation of financial regulation institutions as well as the founding principles of international financial reporting, in close connection to the cycles of the world economy. My statement is that the solution for overcoming the crisis is more capitalism, not less.

Key words: capitalism, culture, business models, economic crisis, regulatory systems, financial reporting

JEL classification: K20, M40

Mai mult capitalism și mai multă reglementare

Capitalismul a funcționat și funcționează după regula “trial and error”: încearcă, împinge frontierele și, dacă reușești, ai câștigat și obții și gloria; dacă ai eșuat, măcar unii învață din eșecul tău și se îmbunătățesc regulile de funcționare ale sistemului. Pentru că în capitalism, spre deosebire de alte modele, tot ceea ce nu este specific interzis este permis.

Capitalismul a generat, în ultimele două secole, o perioadă de dezvoltare și de prosperitate nemaiîntâlnită în istoria umanității, până la punctul la care s-a creat iluzia periculoasă că progresul ar fi o constantă a civilizației noastre. Constatăm însă că progresul nu este în niciun caz garantat. Există în prezent semne de slăbiciune ale capitalismului, după cum există și perioade de regres, de scădere economică și chiar de punere în discuție a modelului democratic. În condițiile crizei globale actuale, există de asemenea o mare preocupare pentru o mai bună reglementare a piețelor, inclusiv a celor financiare.

Civilizația în care trăim și-a început ascensiunea în urmă cu 500 de ani. Peste fundamentele civilizației europene – creștinismul, moștenirea antichității și ideea romană despre stat – s-a suprapus o nouă formă de organizare a muncii: capitalismul; și o nouă formă de guvernământ: democrația. În ultimii 200 de ani, acest sistem a căpătat o dominantă anglo-saxonă, începând cu ascensiunea Marii Britanii și apoi cu cea a Statelor Unite.

Există voci care afirmă că, în această perioadă, trăim declinul civilizației noastre. Aceasta este o preocupare și o îngrijorare majoră, pentru că civilizațiile, atunci când se prăbușesc, nu este obligatoriu să o facă lent. Un exemplu în acest sens ar fi Imperiul Roman de Apus, care, după secole de declin treptat, s-a prăbușit în doar câteva decenii.

Vorbind în termenii lui Oswald Spengler, istoria omenirii este reprezentată de o succesiune a civilizațiilor. Orice civilizație este un proiect propus unui grup mare de oameni care fie decide din proprie inițiativă să-l adopte, fie este forțat să o facă. Civilizațiile au o curbă de evoluție similară cu cea a multor sisteme biologice, respectiv o fază de început, urmată de una de dezvoltare, de creștere, de maturizare și, în cele din urmă, de declin. Declinul se datorează întotdeauna slăbiciunilor interne, care se acumulează în timp și care epuizează proiectul. S-a văzut, de-a lungul istoriei, prăbușirea multor civilizații dominante. Marx spunea de altfel (fără a fi el autorul) că orice civilizație poartă în ea germenii autodistrugerii.

Se repetă acum istoria? Dacă în timpul Războiului Rece lumea a fost împărțită în două mari blocuri politico-militare ostile, organizate după principii ideologice antagonice – capitalismul și democrația, pe de o parte, dictatura proletariatului și economia planificată de stat, pe de altă parte –, după prăbușirea comunismului Statele Unite au rămas în postura de hegemon global, într-o lume devenită dintr-o dată unipolară. Iată însă că doar 20 de ani mai târziu se vorbește despre declinul puterii și influenței Statelor Unite, cauzat de ascensiunea statelor emergente, îndeosebi a Chinei, dar și de slăbiciunile interne americane, îndeosebi deficitul bugetar și cel comercial cu care America se confruntă de decenii. Nu trebuie însă subestimată capacitatea de reacție și de adaptare a americanilor. Profeții despre declinul Statelor Unite s-au tot făcut în ultimii 40 de ani. La sfârșitul anilor 70, atunci când Statele Unite se confruntau cu o stagflație ce dura deja de un deceniu, își pierduseră principalul aliat din zona Golfului Persic ca urmare a Revoluției Islamice din Iran, Uniunea Sovietică era în plină ofensivă prin invadarea Afghanistanului, iar Japonia se profila drept principala economie a lumii în viitor, declinul Americii părea ireversibil. Lucrurile s-au schimbat însă radical în următorul deceniu. Venirea la Casa Albă a lui Ronald Reagan a redat cetățenilor încrederea în visul american. La capătul unor eforturi dureroase orchestrate de Paul Volcker, Președintele Rezervei Federale din acea vreme, inflația a fost adusă sub control, iar creșterea economică a fost reluată. Pentru Uniunea Sovietică, aventura afghană s-a dovedit o capcană la fel de dureroasă precum a fost pentru Statele Unite implicarea în Vietnam, iar reformele inițiate de Mihail Gorbaciov au sfârșit prin colapsul comunismului în Estul Europei. Cât privește Japonia, aceasta a intrat într-o stare de stagnare din care nu a reușit să-și revină nici în prezent. Partea cea mai dificilă a crizei actuale pare a fi fost deja depășită de Statele Unite. Prăbușirea sistemului financiar american a fost prevenită, iar declinul economic stopat. Prețul a fost însă creșterea fără precedent a cheltuielilor bugetare. Sarcina

politicienilor de la Washington este acum de a găsi o rezolvare durabilă la problema datoriei publice, așezând bugetul federal pe baze sănătoase. Soluția reală pentru ieșirea din criză nu este mai puțin, ci mai mult capitalism, și în cazul Statelor Unite. Mai mult capitalism, dar și mai multă reglementare.

Ciclul creștere-criză (boom-doom) a fost acceptat ca fiind o caracteristică fundamentală a capitalismului. Violența ultimelor crize a născut însă semne de întrebare.

Capitalismul nu e populat doar cu îngeri

Crizele au influențat modelul de raportare financiară și de guvernare în ansamblu, pentru că sistemul capitalist învață din erori și eșecuri. Spre exemplu, Marea Criză din 1929-1933 a dus la apariția unui set complet de standarde de raportare financiară în Statele Unite. În paralel, s-a creat instituția auditului financiar care să ofere o asigurare rezonabilă cu privire la rezultatele financiare. În fine, a fost înființată Securities and Exchange Commission, echivalentul Comisiei Naționale a Valorilor Mobiliare, pentru supravegherea burselor.

Timp de 70 de ani, totul părea să fie în regulă, ca și cum s-ar fi găsit modelul ideal. Accentul în toată această perioadă a fost pe profitabilitate, iar evaluarea business-urilor s-a făcut prin multiplicarea profitului (cu diferite ajustări în funcție de bursă, de industrie și de perioadă). Dacă obiectivul a fost profitul, și manipularea a fost în zona profitului. Iar asta pentru că nici capitalismul nu este populat doar cu îngeri. Există și acolo tentații, iar lăcomia și frica fac parte în mod fundamental din natura umană.

Profundimea și durata prezentei crize au pus sub semnul întrebării viabilitatea modelului capitalist. Modelul actual este prea concentrat pe termen scurt și duce la oscilații, la ciocniri care pot să rupă, la un moment dat, sistemul. E loc de optimism moderat însă. Capitalismul și economia de piață au dovedit că au vitalitate și capacitate de rezistență, au ieșit învingătoare din numeroasele încercări prin care au trecut. Iar transformările din ultimii 30 de ani au arătat că miliarde de oameni au depășit subdezvoltarea ca urmare a accentuării procesului de globalizare.

Este adevărat că o parte dintre cetățenii statelor europene, și chiar și o parte dintre americani, sunt în prezent deșolați, cochetând potențial cu abandonarea modelului capitalist, iar în unele cazuri, chiar a modelului democratic. La o privire de ansamblu însă, se observă că, începând cu anii 70, când primul val de democratizare a cuprins statele din Europa de Sud (Grecia, Spania și Portugalia), și până în anii 90, când s-a produs democratizarea Europei de Est și a mai multor state asiatice, democrația a fost în expansiune. Mai mulți oameni trăiesc azi în state democratice decât oricând altcândva în istoria umanității. Cu toate neajunsurile sale, democrația rămâne cel mai bun regim de guvernare imaginat de oameni. Iar dacă am avea îndoieli în privința acestui lucru, ar trebui să ne uităm la sacrificiile făcute recent de milioane de oameni în "Primăvara arabă".

Cât privește modificarea echilibrului mondial ca urmare a ascensiunii statelor emergente și a diminuării rolului și relevanței Statelor Unite și Europei, trebuie spus că aceste noi mari puteri evoluează deocamdată în parametrii sistemului mondial construit de Occident, cu actualele instituții globale (ONU, FMI, Banca Mondială, Organizația Mondială a Comerțului etc.), comunică între ele în limba engleză (devenită lingua franca a afacerilor internaționale) și utilizează modelul de afaceri, de relații internaționale și de raportare financiară occidentale. Întocmai precum longobarzii, goții și francii de odinioară au sfârșit prin a adopta religia creștină, a merge la terme, a mânca bine, a încuraja artele, și au devenit italienii, germanii și francezii de mai târziu, tot așa ne putem aștepta și ca, pe viitor, indienii, chinezii și brazilienii să adopte elementele definitorii ale civilizației occidentale: capitalismul liberal și democrația.

Dar ca să vedem bine înainte, este important să privim și în trecut. Sunt importante, cred, în acest sens, câteva considerații despre impactul pe care l-au avut de-a lungul istoriei modelele politice, sociale și culturale asupra modului de a face afaceri și respectiv asupra raportării financiare. Motiv ce justifică un recurs la istorie. Astăzi însă, din nefericire, se observă din ce în ce mai mult tendința de a se renunța la studiul istoriei, inclusiv la marile școli de business care sunt orientate mai puțin pe înțelegerea trecutului și mai mult pe prezent și pe asimilarea de cunoștințe tehnice. În acest fel, tinerele generații de absolvenți de business riscă să trăiască într-un prezent continuu, fără a înțelege cauzele istorice ale fenomenelor politice, sociale și economice actuale. Iar după cum se știe, cine nu-și cunoaște istoria este condamnat să-i repete greșelile.

Cheltuielile sub control: o lecție pe care istoria o predă de sute de ani

Pentru a înțelege ascensiunea civilizației noastre, trebuie explicate circumstanțele istorice în care a apărut aceasta. Pentru că rigoarea financiară, asigurată prin reglementări juridice înțelepte, a fost dintotdeauna calea cea mai bună de ascensiune a progresului și civilizației. În jurul anului 1500, Imperiul Otoman a transformat jumătatea estică a Mediteranei în lac turcesc. Turcii dețineau hegemonia în răsăritul Europei, cuceriseră Imperiul Bizantin, Peninsula Balcanică, Levantul, Egiptul și întrerupseseră Drumul Mătăsii și comerțul cu mirodenii, care pornea din India și Indonezia, urma rutele caravanelor și apoi, transportat de corăbiile genovezilor și venețienilor, ajungea în Europa.

Odată cu blocarea Drumului Mătăsii și a instituirii controlului absolut al turcilor asupra comerțului cu mirodenii, spaniolii și portughezii s-au lansat într-o căutare a rutelor alternative către Indii pentru a obține acces direct la sursele de mirodenii. Primii au fost portughezii, care au plecat spre est ocolind Africa. Spaniolii, blocați mai mult timp în lupta de reconquista pentru eliminarea arabilor din Peninsula Iberică, își încep mai târziu explorările mergând spre vest. Dar descoperirea lui Cristofor Columb – America – a schimbat profund cursul istoriei.

Ca urmare a Acordului de la Tordesillas din 1494, mijlocit de către Papă, spaniolii și portughezii și-au stabilit zonele de expansiune, linia de demarcație fiind situată la jumătatea distanței dintre Insulele Capului Verde (portugheze) și Insulele din Marea Caraibilor descoperite de Columb (posesiuni spaniole). Spaniolii au descoperit în America Latină cantități enorme de aur și argint. Influența și ponderea Spaniei au crescut rapid; ea a dezvoltat o ambiție de imperiu continental, iar, sub Carol Quintul și Filip al II-lea, a încercat să-și impună hegemonia în Europa. Li se vor opune însă succesiv Franța, apoi nou-apăruta Republică Olandeză și în final Anglia, zădărniciind astfel ambițiile imperiale ale ibericilor.

Enorme cantități de metale prețioase au finanțat campaniile militare ale regilor spanioli și edificiile pe care aceștia le-au ridicat. Dar n-au îmbogățit Spania. Dimpotrivă. Preț de un secol, Spania s-a confruntat cu inflația, iar resursele financiare s-au îndreptat mai ales către producătorii de bunuri și deținătorii de capital, fie ei italieni sau flamanzi din zone mai dezvoltate economic decât Spania și care au fost adevăratele câștigătoare ale descoperirilor geografice spaniole.

Ce se întâmpla în această vreme cu englezii? Popor trăind într-un climat neprietenos, cu sol sărac și relativ lipsiți de resurse, și-au dorit și ei să relice succesul Spaniei și au declanșat propriile lor explorări geografice. Au început cu Jamaica, au stabilit câteva capete de pod în America de Nord, dar nu au găsit aur și argint. Și atunci și-au propus să ia aur și argint de la cei care aveau, adică de la spanioli.

Pirații britanici au început să jefuiască galioanele spaniole care transportau aur și argint către Europa. Ulterior, s-a instituit chiar un sistem prin care Coroana Britanică acorda licență de piraterie (privateering), aceasta devenind o profesie privată reglementată. În schimbul licenței, pirații trebuiau să verse o parte din venituri Coroanei. Și acesta a fost începutul unei aventuri extraordinare a britanicilor, care, de la piraterie, trec prin faza de comerț cu mirodenii din Orientul Îndepărtat, apoi la un imperiu financiar și, în sfârșit, finalizează construcția Imperiului Britanic, care a avut o importanță covârșitoare în configurarea lumii moderne.

Un rol hotărâtor l-a avut, fără îndoială, și tranșarea timpurie a raporturilor dintre Monarhie și Parlament, prin transferul puterii politice reale din mâna monarhilor în cea a oficialilor aleși de Parlament. Momentul Revoluției Glorioase din 1689, când Wilhelm de Orania a devenit rege al Angliei, a reprezentat totodată o infuzie olandeză de dinamism și inovație adusă sistemului britanic. Acest model de monarhie parlamentară a oferit Marii Britanii stabilitatea politică de care avea nevoie pentru a-și consolida statul și a-și constitui imperiul.

La temelia succesului britanic a stat și echilibrul bugetar pe care au știut să-l păstreze de-a lungul timpului conducătorii de la Londra, aceștia păstrând cheltuielile sub control și majorând taxele în vreme de război. Astfel, Marea Britanie a reușit nu doar să-și finanțeze propriile eforturi militare, ba chiar să-și subvenționeze când era cazul aliații de pe continent, fidelă principiului ei de a nu

se angaja în alianțe permanente, ci doar în aranjamente menite să păstreze echilibrul puterii în Europa, cu Marea Britanie în rol de arbitru.

Modele de gestionare eficientă

Olandezii au construit și un model nou de finanțare, cel prin care statul se împrumuta de la populație, și pe care englezii l-au adoptat, la rândul lor, ceea ce a permis mobilizarea sistematică a unor resurse financiare mai mari, respectiv a unor flote mai numeroase și mai puternice decât flota franceză (asta pentru că regele Franței nu se împrumuta decât de la bancheri, care aveau resurse limitate). Englezii și olandezii au încheiat, la rândul lor, un pact similar celui portughezo-spaniol și și-au împărțit dominația în Orientul Îndepărtat: englezii în India, iar olandezii în Indonezia.

La maxima sa expansiune, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, Imperiul Britanic controla un sfert din suprafața uscatului, un sfert din populația planetei și 80% din mărfurile relevante. Soarele nu apunea niciodată deasupra lui. Englezii stabileau regulile și păstrau echilibrul puterii.

În materie de inițiativă privată, în 1600, englezii înființează faimoasa East India Trading Corporation, care a reprezentat embrionul inițial pentru orice corporație, cu capital, acționariat, guvernare, consiliu de administrație, dividende. Ea a plătit, de-a lungul a 200 de ani, dividende de 16% pe an. O reușită extraordinară! A administrat India timp de 200 de ani și a avut o putere imensă, fiind de fapt cea care a reușit să unească pentru prima dată acel sub-continent.

Un singur exemplu al puterii companiei: Războiul Opiumului. China, după 1420, s-a închis și a trăit într-o splendidă izolare timp de 400 de ani, având în continuare iluzia superiorității sale. Englezii au cerut Chinei, la 1838, să deschidă cinci contoare de comerț care să vândă la liber opium, pe care East India Trading Corporation îl producea în India, și să poată schimba opiumul cu ceaiul – pentru că ceaiul era adorat de englezi, iar deoarece chinezii acceptau doar plata în aur și argint, acest fapt apăsa finanțele imperiului și crea deficite mari. Chinezii au refuzat. Într-o bătălie din Golful Hong Kong, două nave britanice au scufundat, în două ore, 37 de nave chinezești. China s-a trezit atunci într-o realitate amară, iar ca urmare a tratatului de pace, s-au deschis contoarele de comerț cu opium și s-a mutat producția de ceai din China în India.

Imperiul Britanic a fost și un model de gestionare eficientă a coloniilor. Spre exemplu, numărul total al salariaților care se ocupau de India în Ministerul Coloniilor era de doar 2.000. Cu aceștia, englezii conduceau o țară de sute de milioane de locuitori. În plus, britanicii au avut și o politică inteligentă, aceea de a oferi suficientă autonomie coloniilor încât să le păstreze aproape chiar și când acestea și-au dorit să facă pași spre independență. Așa se face că relațiile dintre Marea Britanie și țările din Commonwealth sunt mai apropiate decât cele dintre alte puteri imperiale cu coloniile lor. Peste ani, acest model de autonomie a fost

păstrat de britanici pentru a integra comunitățile de imigranți din metropolă, sistemul britanic punând accent pe multiculturalism, pe când cel francez, spre exemplu, tratează toți cetățenii nediferențiat, indiferent de originea lor etnică sau confesională, nerecunoscând existența vreunei minorități.

Statele Unite sau ascensiunea pe cale pașnică

Ce a generat superioritatea Europei și cea anglo-saxonă? Niall Ferguson vorbește despre cele “5 killer applications” ale Occidentului: competiția; știința; dreptul de proprietate; medicina; societatea de consum și etica muncii.

David Landes subliniază faptul că Europa a devenit competitivă pentru că, datorită fragmentării, statele europene au fost mereu în competiție, iar continentul s-a bucurat întotdeauna de diversitate culturală și politică. Chiar dacă o mare parte dintre invențiile importante au apărut în afara Europei, ele au fost perfecționate în Europa datorită competiției. În Germania, erau la un moment dat 300 de stătulețe care se concureau acerb. Alt exemplu este mica Elveție – țară în care pe fiecare vale a apărut o dinastie de ceasornicari. Prin contrast, în China, care în jurul anului 1500 ajunsese o țară osificată, birocratică și hipercentralizată, exista un singur ceas, enorm, de 12 metri înălțime, de o precizie ridicată, dar la care avea acces doar împăratul. Controlul timpului era o măsură a absolutismului chinez, în timp ce, în Europa Occidentală, controlul timpului se democratizase. Această fragmentare inițială și concurența i-au făcut foarte bine micului apendice al masei enorme de uscat numită Eurasia, care devine pentru 500 de ani forța economică și militară dominantă în lume.

Ca un comentariu colateral, riscăm oare să vedem o birocratizare și o centralizare similară cu cea din China secolelor XVI-XIX și în Uniunea Europeană a secolul XXI și care să ducă la osificarea continentului?

De-a lungul timpului, puterile continentale – Franța, Rusia, Germania – și-au dorit să acceadă și ele la marile mize mondiale, să construiască imperii coloniale și să profite de pe urma lor. A apărut astfel competiția între puterile maritime și cele continentale. Până acum, cu toate războaiele și cu toate sacrificiile pe care le-au făcut, puterile maritime au ieșit învingătoare în cele din urmă. Și acestea au fost Imperiul Britanic, cu faimoasa Royal Navy, iar ulterior, Statele Unite, cu flotele de portavioane și submarine nucleare, moștenitoarele Imperiului Britanic și care au asigurat controlul căilor maritime de transport. Teoriile lui Alfred Mahan despre supremația puterii navale s-au impus asupra celor ale lui Halford Mackinder și ale continuatorului său rus, Aleksandr Dugin, despre rolul central al Eurasiei în controlul geopolitic al planetei.

Preluarea rolului de putere dominantă la nivel global de către Statele Unite s-a făcut însă pe cale pașnică, Marea Britanie acceptând rolul de partener junior în acest binom transatlantic după ce cele două războaie mondiale i-au șubrezit poziția din punct de vedere economic și militar. De asemenea, trebuie spus că atât Marea

Britanie, cât și Statele Unite, din postura de putere dominantă global, au promovat și au devenit campioni ai liberului schimb, în vreme ce ascensiunea lor s-a făcut mai degrabă sub umbrela protecționismului economic.

Două modele de afaceri și rădăcinile lor istorice

Statele Unite au apărut într-o lume dominată de imperii mercantile, iar la temelia noului stat au stat două libertăți fundamentale: libertatea politică și cea economică. Ascensiunea Americii s-a datorat unui concurs fericit de factori. Noul stat dispunea de un teritoriu vast și abundent în resurse naturale, iar izolarea dată de cele două oceane care mărginesc Statele Unite a oferit securitatea de care tânăra democrație americană avea nevoie pentru a se consolida. De-a lungul secolelor XIX și XX, Statele Unite au devenit un creuzet în care imigranți de etnii dintre cele mai diverse s-au sudat într-un nou corp politic animat de principiul libertății individuale consfințit de Constituție. Aici stă cheia de boltă a ascensiunii americane, cea care a permis Statelor Unite să preia întâietatea politică, economică și militară globală.

Inevitabil, aceste caracteristici istorice, politice și culturale și-au pus amprenta și asupra modelului de afaceri dezvoltat în țările anglo-saxone și, respectiv, pe continent.

Capitalismul anglo-saxon reflecta echilibrul puterii în societatea britanică și era bazat pe inițiativa privată, pe asumarea riscului și pe obținerea de profit, operând cu o fiscalitate moderată. Finanțarea statului se făcea în mod predominant prin împrumuturi interne, emisiuni de certificate de trezorerie. Finanțarea afacerilor se făcea majoritar prin bursă și mai puțin prin bănci. Aceasta a determinat și influențat acționariatul și guvernarea (CEO-ul sau directorul general, consiliul de administrație, comitetul de audit și adunarea generală a acționarilor). Modelul a implementat principiul primordialității substanței economice asupra formei juridice a tranzacțiilor. În acest mecanism, CEO-ul are putere maximă. El își desemnează echipa executivă și raportează consiliului de administrație și acționarilor asupra rezultatelor. La burse, așteptarea este întotdeauna de profit în creștere. Remunerația CEO-ului și a conducerii executive este bazată pe evoluția cursului acțiunilor, care este determinată de profitabilitate, prin modelul de evaluare adoptat după Marea Criză din 1929-1933.

Presiunea pusă pe CEO face ca echipa de management să inoveze, să optimizeze pentru a satisface așteptările investitorilor, având însă o anumită abordare pe termen scurt. Atunci când, însă, izvorul inovării se epuizează, apar tentațiile, respectiv manipularea raportării financiare sau chiar fraudă. Pentru a cenzura potențialele excese ale CEO-ului, s-au implementat mecanisme de guvernare care, până acum, au fost încercări notabile, dar nu au dat încă în totalitate rezultatele așteptate.

Despre burse, instituții fundamentale ale capitalismului anglo-saxon, s-a spus

că sunt cele mai eficiente forme ale piețelor și de alocare a capitalului. Se consideră că această afirmație este adevărată în parte, dar nu în totalitate. La burse există asimetrie informațională și insider trading. S-a acceptat în cele din urmă că nici bursele nu sunt piețe perfecte.

În comparație cu cel anglo-saxon, *capitalismul continental* era un model mai centralizat. Exemplul cel mai relevant a fost Franța, cu statul și organizarea religioasă cunoscută, amândouă structuri profund centralizate și ierarhizate. Modelul continental era prescriptiv, iar obiectivul n-a fost, în primul rând, dezvoltarea afacerilor, ci impozitarea ridicată pentru susținerea cheltuielilor statului. Colbert, faimosul ministru de finanțe, a fost cel care a dezvoltat un sistem complex pentru ca niciun francez să nu scape taxelor. După spusele lui Colbert, arta impozitării constă în a jumuli gâsca pentru a obține cea mai mare cantitate posibilă de pene, fără a face însă gâsca să protesteze. Dezvoltarea business-ului era un obiectiv secundar, taxele trebuiau plătite în primul rând. Centralismul era bine ilustrat de afirmația lui Ludovic al XIV-lea "statul sunt eu". Mult mai puțin dinamic, capitalismul continental se finanța preponderent prin bănci și mai puțin prin intermediul bursei de valori. Avea multe părți interesate, dincolo de acționari – guverne, salariați, și o abordare, în general, pe termen mai lung a obiectivelor de afaceri.

Cămașa de aur a globalizării și pericolele "marii deschideri"

În competiția dintre cele două, până recent, modelul anglo-saxon părea a fi învingător. De unde și dorința de a-l implementa și în țări cu capitalism continental. Franța și Germania au făcut eforturi, începând cu anii 60, să-și dezvolte bursele. Cu eșecuri în faza inițială și cu succese moderate ulterior. Modelul a fost exportat peste tot, din China și Hong Kong în Africa de Sud și Rusia. Dacă cineva urmărește, spre exemplu, CNN sau Bloomberg, va vedea 24/7 informații despre evoluția indicilor bursieri, cu piețe care nu dorm niciodată. Economia bursieră a fost implantată în medii și culturi dintre cele mai diverse, iar modelul părea infailibil – până recent.

O problemă provine din faptul că, într-o economie globalizată, comunicarea este instantanee, sumele tranzacționate sunt mari, iar șocurile în piețe pot fi enorme. Am asistat în această privință la războaie financiare de proporții între corporații, grupuri de interese și state. Spre exemplu, faimosul de acum atac împotriva lirei sterline de la începutul anilor 90. Acela a fost doar începutul. Există în prezent fonduri de hedging care pot să mobilizeze, uzând de posibilitatea tranzacționării în marjă, până la 5.000 de miliarde de dolari (în condițiile în care PIB-ul Statelor Unite este de 14.000 miliarde de dolari). Cu asemenea sume poți mișca piețele în direcția pe care o vrei.

Piața globală de capital este extrem de volatilă și este influențată în continuare de sentimente precum lăcomia și frica, despre care se spune că sunt resorturile

piețelor, dar și de dependența tot mai mare de tehnologie, dat fiind faptul că în prezent marile fonduri de hedging și băncile de investiții tranzacționează folosindu-se de sisteme informatice sofisticate care activează automat ordine de vânzare sau cumpărare în momentul în care se atinge un anumit nivel al prețului acțiunilor. Acest lucru poate avea efecte în lanț asupra piețelor, amplificând volatilitatea și ciclurile de boom și doom. Este clar că într-un asemenea sistem sunt avantajați jucătorii care au un acces superior la tehnologie și informație, care pot specula vulnerabilitățile, dar și oportunitățile oferite de piață.

În ceea ce privește raporturile comerciale, dacă inițial acestea se bazau pe acorduri bilaterale între state, în ultimele decenii, rolul acestora a fost luat de organizații internaționale, așa cum este Organizația Mondială a Comerțului, sau de organizații regionale de liber-schimb, așa cum este NAFTA sau mult mai complexa Uniune Europeană. Beneficiile participării la astfel de organizații regionale sau globale sunt mari, încât aderarea la acestea a devenit unul dintre principalele resorturi de reforme economice și chiar politice pentru statele aspirante. Aceasta cu condiția implementării reformelor structurale dureroase, dar necesare, cunoscute sub denumirea de “cămașa de aur a globalizării”. Există autori care avertizează în privința pericolelor deschiderii față de globalizare a unor state necompetitive și nepregătite, care riscă să eșueze. Este însă la fel de adevărat și că globalizarea a oferit șansa ieșirii din subdezvoltare pentru miliarde de oameni din țările emergente.

Referitor la sistemul financiar, trebuie spus că principiile de funcționare ale acestuia s-au modificat foarte mult în ultimele două secole. Dacă tradițional profesia de bancher era printre cele mai respectate și mai pline de răspundere, bancherii din secolul XIX garantând cu averea personală deținerile deponenților, iar orientarea business-ului era pe dezvoltare organică pe termen lung, în prezent, potrivit unui studiu, durata medie de deținere a acțiunilor la băncile listate pe bursa din New York este de doar 3 luni, investitorii fiind preocupați doar de maximizarea randamentului pe termen scurt. În plus, prestigiul și respectul public pentru profesia de bancher s-au erodat în mare măsură. În prezent, bancherii sunt văzuți drept principalii responsabili de declanșarea crizei globale, opinia publică uitând faptul că preț de decenii același sistem financiar a făcut posibilă prosperitatea de care s-a bucurat lumea occidentală.

Rolul și relevanța raportărilor financiare

Modelul de business influențează raportarea financiară, care este esențială pentru investitori și pentru alți stakeholderi, pentru că reprezintă limbajul comun prin care se poate evalua performanța unei afaceri. De unde nevoia standardizării ei. Foarte multă vreme s-a spus despre raportarea financiară că trebuie să fie “common sense”, adică bazată pe bunul simț (pentru că era o înregistrare cronologică, ordonată, în contabilitate, a ceea ce făcea business-ul).

Raportarea financiară în țările care au adoptat modelul continental, cum ar fi Franța, a fost mai prescriptivă, cu accent pe fiscalitate, reflectând cadrul legal și structura instituțională. Spre comparație, modelul de raportare financiară anglo-saxon a fost mai degrabă axat pe substanța economică decât pe forma juridică și încuraja raționamentul economic.

Însă într-un mediu litigios, cum este cel anglo-saxon, și în mod special cel din Statele Unite, cu sistemul de drept bazat pe cutume, cadrul de raportare financiară care părea, inițial, o chestiune logică și de bun simț, s-a transformat într-un organism complex și complicat. Principiile de raportare financiară de la 400 de pagini inițial au ajuns, după 70 de ani, la 17.000 de pagini. Dacă adăugăm jurisprudența, se ajunge la 100.000 de pagini. Mai mult decât atât, s-a trecut de la prevalența principiilor și a substanței economice la creșterea de fapt a importanței formei juridice.

Similar a evoluat, spre exemplu, codul fiscal american, plecat de la principii simple și transformat într-un text care are în prezent 72.000 de pagini. Americanii petrec, în fiecare an, 7,6 miliarde de ore pentru completarea declarațiilor de venit. La populația SUA, înseamnă 20 și ceva de ore pe persoană pe an. 85% dintre aceștia sunt incapabili să-și completeze declarația de venit. Și atunci se pune întrebarea: nu cumva lucrurile s-au complicat peste măsură?

De la nevoia unui contabil profesionist și bine pregătit, întocmirea raportărilor financiare necesită, în prezent, specializări neîntâlnite în trecut, cum ar fi actuarii, care sunt o prezență firească în cazul societăților de asigurări. Dar orice companie care, prin contractul colectiv de muncă, are agreeate beneficii pentru salariați, are nevoie de calcul actuarial. Pentru o centrală nucleară, cu o durată de viață de 30 sau 40 de ani, trebuie să se estimeze costurile cu decontaminarea sitului la sfârșitul vieții utile și să se aloce într-o manieră rațională și sistematică pe fiecare exercițiu financiar. Pentru un proiect de construcții mare, complex, la cheie, cu un contract internațional de mii de pagini, cu risc de un litigiu potențial, estimarea provizioanelor necesită implicarea de avocați specializați, evaluatori, ingineri, etc. Raportarea financiară a evoluat mult de la "common sense" spre ceea ce se numește "rocket science", ceea ce denotă o creștere masivă a complexității cerințelor.

Mai mult, prin normarea contabilității, factorul politic a jucat un rol important peste tot în lume, cu impact asupra legislației specifice. După criza Enron de la începutul anilor 2000, s-a pus problema modificării legislației în Statele Unite, în sensul implementării unor mecanisme de control intern care să prevină fraudă mult mai eficient și să creeze un mediu de control mai fiabil. Dar reglementarea nu a ieșit bună, pentru că a trebuit adoptată sub presiune politică, înainte să devină subiect de dispută în campania electorală în alegerile pentru Congres.

În alt caz, adoptarea de către Uniunea Europeană a Standardelor Internaționale de Raportare Financiară a întâlnit o opoziție puternică din partea unor membri. Astfel, lideri din UE au protestat vehement la Bruxelles împotriva adoptării

standardului de contabilitate IAS 39, care se referă la evaluarea instrumentelor financiare, pentru că aplicarea acestuia ar fi dus la o deteriorare a poziției financiare a băncilor din zona mediteraneană. În cele din urmă, acel standard nu a fost adoptat de UE, dar băncile din zona mediteraneană au fost nevoite să recunoască realitatea poziției lor financiare mai târziu, cu consecințele cunoscute.

În același timp, se constată că rolul și relevanța raportării financiare în luarea deciziilor investiționale sunt în declin. Aceasta este o problemă, iar întrebarea este: ce limbaj ar trebui pus în loc pentru a recâștiga relevanța și încrederea raportării financiare? De la accentul pe profit, se propune în esență un model de raportare care să cuantifice și să pună în centru valoarea adăugată în mod sustenabil pe termen lung business-ului și societății.

*
* *

Seria acestor probleme, analizate în studiul de față, este legată de o problemă esențială: dacă în viitor vor mai fi ori nu crize. Iar răspunsul este da. Crizele sunt inerente sistemului economic capitalist. Dar la fel de adevărat este că acesta are mecanismele interne de recuperare pentru a le putea depăși. În materia raportării financiare, trebuie revenit la "common sense". Va avea raportarea financiară vulnerabilități în continuare? Probabil că da, pentru că ea nu precede, ci urmează realității din lumea afacerilor.

Bibliografie selectivă

- Attali, Jacques. 2007. *Scurtă istorie a viitorului*. Iași: Polirom.
- Chang, Ha-Joon. 2012. *Samaritenii cei răi. Mitul liberului schimb și istoria secretă a capitalismului*. Iași: Polirom.
- Ferguson, Niall. 2011. *Civilizația. Vestul și Restul*. Iași: Polirom.
- Landes, David. 1998. *The Wealth and Poverty of Nations; Why are Some so Rich and Some so Poor*. W.W. Norton.
- Mahan, Alfred T. [1890] 1987. *The influence of Sea Power Upon History 1660-1783*. Amazon Kindle.